

Kuvayımilliye, Türk İstiklal Harbi ve Bağımsızlık Önderi Olarak Mustafa Kemal (ATATÜRK)

Dr.Hv.Öğ.Alb.Rezzan ÜNALP

Giriş

Türk İstiklal Harbi, yaklaşık 40 ay, diğer bir ifadeyle 3,5 yıl sürmüştür. Bu büyük mücadelenin bir buçuk yıllık bölümünde “Kuvayımilliye” etkili olmuş ve adından söz ettirmiştir. Bu da yıl olarak 1919 yılı ortalarından 1920 yılı sonlarına kadar olan dönemdir. Neden harbin başlarında düzenli ordu birlikleri ile değil de milis kuvvetleri ile mücadele verilmiştir? Cevap çok basittir. Çünkü Birinci Dünya Harbini Osmanlı Devleti için sona erdiren Mondros Ateşkes Antlaşması* hükümlerine göre Osmanlı Devleti işgalleri kabul etmiş, ordusunu büyük ölçüde terhis etmiş ve İstanbul Hükümeti Türk ordusuna işgalcilere karşı koymaması için talimat vermiştir. Bu sebeple Ekim 1918’den Mayıs 1919’a kadar geçen yedi aylık dönemde Kuvayımilliye denilen milis kuvvetleriyle mücadele etmekten başka çare kalmamıştır.¹

Mütarekeye göre; Çanakkale ve İstanbul Boğazları açılacak ve bütün istihkâmlar müttefiklere teslim edilecek, bütün liman ve demiryollarından İtilaf Devletleri yararlanacak, Toros Tünelleri işgal edilecek, telsiz, telgraf ve haberleşme sistemi İtilaf Devletlerinin memurları tarafından denetlenecek, Osmanlı ordusu derhal terhis edilecek ve silahları İtilaf Devletlerinin denetimi altında belirli yerlerde depolanacak ve en önemlisi 7’nci maddeye göre müttefikler güvenliklerini tehdit edecek bir durum karşısında herhangi bir askeri noktayı işgal etmek hakkına sahip olacaklardır.

Yirmi beş maddeden oluşan mütareke aslında bir ateşkes değil, kayıtsız şartsız Osmanlı Devletinin tam bir teslimiyet belgesi olmuştur. Mütarekenin imzalanmasıyla birlikte İtilaf Devletleri 7’nci maddeye dayanarak derhal harekete geçmişler ve Türk topraklarını işgale başlamışlardır.²

İşgal ve işgale uğrama tehlikesi karşısında yurdun pek çok yerinde kişisel ya da bölgesel direnme hareketleri başlamış, Mondros’tan hemen sonra başlayan bu direniş genelde silahlı çarpışmadan çok dernekler kurmak, kongreler toplamak, mitingler düzenlemek, protestolarda bulunmak, çeşitli yollarla milli hakları dünya kamuoyuna duyurmak biçiminde olmuştur. Buldukları yörenin işgaline son vermek ya da işgale uğrama tehlikesi karşısında direnme amacındaki kişisel, yerel, bölgesel silahlı direniş grupları; çete, milis kuvveti, milli müfreze, gönüllü müfreze, gönüllü birlik, gönüllü tabur, Kuvayı Seyyare gibi adlarda genelde “Kuvayımilliye” adını verilen daha çok gönüllülük esasına dayanan kuvvetleri oluşturmuşlardır.³

1. Mustafa Kemal Paşa’nın Mondros Mütarekesine Karşı Tepkisi ve İstanbul’a Gelişi

Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasından bir gün sonra Adana’daki Yıldırım Orduları Grup Komutanlığına atanmış olan Mustafa Kemal Paşa, bu görevi sadece 10 gün sürdürebilmiştir (31 Ekim–10 Kasım 1918). Bu süreçte Mustafa Kemal, güneydeki milli sınırın tespit edilip elde tutulması ve ordunun kurtarılması ve mümkün olduğu kadar güçlü halde bulundurulması esasına önem vermiştir.

Güneydeki milli sınırın tespiti ve elde tutulması, ileride Türkiye’nin toprak bütünlüğünü savunmak bakımından olduğu gibi, o gün içinde mütarekenin uygulanması bakımından da önem taşıyordu. Çünkü mütarekenin 16’ncı maddesine göre Suriye’deki Türk birliklerinin en yakın İtilaf komutanlarına teslim edilmeleri gerekiyordu. Mustafa Kemal’in komutasındaki orduların Mondros Mütarekesinin yapıldığı tarihte tuttukları hat, daha sonra Misakımillî sınırı, dolayısıyla Türkiye’nin milli sınırı olmuştur. Başka bir deyimle, İstiklal Harbinin ilk temeli atılmıştır.

* Mondros Ateşkes Antlaşması, 30 Ekim 1918 tarihinde Limni Adasının Mondros limanında demirlemiş olan Agamemnon zırhlısında imzalanmıştır.

¹ Bernard Lewis, Modern Türkiye’nin Doğuşu, Arkadaş Yayınları, 3.Baskı, Ankara, 2009, s.2-3.

² Yücel ÖZKAYA; Milli Mücadele Tarihi, “1919’un Siyasi Olayları”, Atatürk Araştırma Merkezi yayınları, Ankara, 2002, s.27.

³ Ahmet Emin YAMAN; “Kuvayımilliyeden Düzenli Orduya Geçiş ve Ordu-Millet Dayanışması”, Kuruluşundan Günümüze Türk Ordusu, On İkinci Askeri Tarih Sempozyumu Bildirileri-I, Gnkur. ATASE Bşk.İği Yayınları, Ankara, 2009, s.415-416.

Mustafa Kemal Paşa Mondros Mütarekesinin imzalandığını öğrendikten sonra uygulaması hakkında⁴ İstanbul'daki Ahmet İzzet Paşa hükümetini önemle uyarmış, Adana'dan İstanbul'a üst üste şifre telgraflar göndererek İngilizlerin her isteğine boyun eğmemek gerektiğini belirtmiştir.⁵ Mustafa Kemal Paşa'nın (5 Kasım 1918'de) Adana'da sınıf ve silah arkadaşı Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'ya, "Artık milletin bundan sonra kendi haklarını kendisinin araması ve müdafaa etmesi, bizlerin de mümkün olduğu kadar bu yolu göstermemiz ve bütün ordu ile beraber yardım etmemiz lazımdır" diye açıkladığı düşünceleri bir süre sonra karşılıksız kalmayacaktır.⁶

Bu süreçte Mondros hükümleri gereğince Fransızlar Dörtyol'a, İngilizler İskenderun'a gelmişler, Yıldırım Orduları Komutanı Mustafa Kemal Paşa, "İngilizlerin her ne sebep ve bahane ile asker ihracına teşebbüs edecek" olmaları halinde, "kendilerine silahla karşı konulacağını" resmen açıklamıştır. İngilizlerin telkini ile bu tip bir hareketi uygulamaması yolunda bir karar alınması halinde, "kendisinin buna uymaya yaratılışının uygun olmadığını, memleketin kurtuluşu hususunda üzerine düşen vazifenin tatbiki fiiliyatında sübut bulacaktır." sözleriyle belirtmiş, itham altında kalmamak için "kumandayı hemen teslim etmek üzere" kendi yerine atanacak şahsın süratle bulunduğu yere gelmesini rica etmiştir. Aynı gün, 6 Kasım 1918'de sadareten Mustafa Kemal Paşa'ya İskenderun'u işgal etmek isteyen İngilizlere karşı konulmaması bildirilmiştir.⁷

Mustafa Kemal ile İstanbul Hükümetinin yolları anlaşılacağı üzere daha o tarihte, 1918 Kasım başlarında ayrılmıştır. 7 Kasım 1918'de padişahın buyruğu ile Yıldırım Orduları Komutanlığı ve VII. Ordu Karargâhı kaldırılmış ve Mustafa Kemal Paşa Harbiye Nezaretinin emrine verilmiştir.⁸ Bunun üzerine Mustafa Kemal, 10/11 Kasım gecesi Adana'dan ayrılmıştır. Esasen İzzet Paşa ona 10/11 Kasım gecesi sadareten çekildiğini ve İstanbul'a gelmesinin iyi olacağını bildirmiştir. Mustafa Kemal, Katma'da Antep eşrafından Ali Cenani'ye rastlamış ve ona teşkilat kurmak öğüdünü vermiştir. Gaziantep savunmasının temeli bu şekilde atılmıştır. Eskişehir'den geçerken mutasarrıf Zekai (Apaydın) ile görüştüğünde ise ondan bölgesinde halk elinde ne kadar silah bulunduğunu tahmin ettiğini sormuştur.⁹ Bu görüşmeler Mustafa Kemal'in hangi düşüncelerle İstanbul'a geldiğinin anlaşılması bakımından da önemlidir.

9 Kasım 1918 ve sonrasını izleyen tarihlerde arka arkaya İskenderun, Musul, İngilizler; Urfa, Maraş, Antep Fransızlar, Antalya ve batısı İtalyanlar tarafından işgal edilmiştir.¹⁰ Ama işgallerin en önemlisi İzmir'in işgali olmuştur.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali kararı, Paris Barış Konferansının İtalya'nın hazır bulunmadığı 6 Mayıs 1919 tarihli oturumunda alınmıştır.¹¹ İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan (Averof

⁴ Mondros Mütarekesini öğrendikten sonra Mustafa Kemal, ne düşündüğünü şöyle anlatıyor: "Devlet-i Osmaniye bu mütarekename ile kendini kayıtsız şartsız düşmana teslim etmeye muvafakat etmiş değil, düşmanların memleketi istilası için onlara yardım da vaad etmiştir. Bu beni çok hazin düşüncelere sevk etti. İstedim ki İstanbul Hükümetini biraz aydınlatayım, buna çalıştığımı zannederim. Ben yapılan mütarekenin sakatlığını gördüm; bu sakat noktaların düzeltilmesine çalışmak gereğine inanarak bunu ilgili makamlara söyledim. Bu mütareke olduğu gibi uygulandığında memleketin baştan sona kadar işgal ve istilaya maruz kalacağını açıkladım. Düşmanın her dediğine "duyduk ve uyduk" demekten doğacak sonucun bütün Türkiye'de müstevlilerin hakim olmasını mümkün kılacağından şüphe edilmemek lazım geldiğini ve bir gün Osmanlı kabinesinin düşman tarafından tayin edileceğini anlattım. Bunun için hem de kehanete lüzum yoktu..." Bkz. Yusuf Hikmet BAYUR; Atatürk Hayatı ve Eseri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1990, s.178.

⁵ Bilal ŞİMŞİR, Atatürk Dönemi İncelemeler, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, s.5.

⁶ Nejat GÖYÜNÇ, "Milli Mücadelede Sivil ve Askeri İdare İlişkileri", İkinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri, Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yayınları, Ankara, 1985, s.216.

⁷ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S.28, Belge: 728, 735, 737.

⁸ Atatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge), Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1982, Belge No: 18.

⁹ Hikmet Bayur, a.g.e., s.188.

¹⁰ Yücel ÖZKAYA, a.g.m., s.30-31. 7 Kasım 1918'de İngiliz Generali Alatri, Mondros Ateşkes anlaşmasının 7, 10 ve 16'ncı maddelerine dayanarak İskenderun Komutanından İskenderun'u tahliye etmesini, aksi taktirde şehri cebren işgal edeceğini bildirmiştir. Nitekim 9 Kasım 1918'de ilk önce İskenderun, 15 kişilik bir İngiliz müfrezesi tarafından işgal edilmiştir. İngilizler İskenderun'un işgaliyle yetinmeyerek mütarekeye aykırı ve tek taraflı olarak Adana ilinin de boşaltılmasını istemiştir. Esasen Payas-Kilis hattının güneyi İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmiştir. İngilizlerin istekleri üzerine birçok birlik lağvedilmiştir. Lağvedilmeyen birliklerden 12'nci Kolordu Sivas'a ve 20'nci Kolordu Ankara'ya çekilme emri almıştır. 11 Aralık 1918'de Fransız subayları idaresinde 400 kişilik yerli Ermenilerden kurulu bir Fransız taburu Dörtyol kasabasına girmiştir. 17 Aralık 1918'de çoğu Ermeni olmak üzere 1500 kişilik Fransız askeri, Mersin'e çıkarılmıştır. Bu kuvvetten ayrılan müfrezeler Tarsus, Adana ve Misis'i işgal etmişlerdir. 19 Aralık 1918'de de Fransız işgal komutanı General Hamlin, Mersin'e çıkarak Adana'ya ve buradan da Toros tünellerinin işgalini düzenlemek üzere Pozantı'ya gelmiştir. Bu suretle Pozantı bölgesi de işgal edilmiştir. Bu işgalleri İngilizlerin 22 Şubat 1919'da Maraş'ı, 24 Mart 1919'da da Urfa'yı işgalleri izlemiştir. Bkz. Türk İstiklal Harbi IV'üncü Cilt Güney Cephesi, Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yayınları, Ankara, 2009, s.3.

gemisi) savaş gemilerinden oluşan birleşik donanmanın (60 gemi) İstanbul'a geldiği 13 Kasım 1918 günü; tarihi bir tesadüfle Mustafa Kemal Paşa'da İstanbul'a gelmiştir.¹² Üç yıl önce Çanakkale'yi savaşıarak geçemeyen donanmanın Haydarpaşa önünden geçişini Mustafa Kemal kendisini karşılamaya gelen Dr. Rasim Ferit (Talay) ile birlikte büyük bir düşünce yoğunluğu içinde sessizce izlemiştir. Ancak bu sessizliği bozan Mustafa Kemal'in, yaverine kendinden emin bir kararlılıkla söylediği "**Geldikleri gibi giderler**" sözü olmuştur.

2. Mustafa Kemal Paşa'nın 9'uncu Ordu Müfettişliğine Atanması ve Anadolu'ya Geçişi

Mustafa Kemal'in kendisinin İstanbul'a aldırılmasını istemesi karşısında Harbiye Nezareti emrine atmasının yapılmasına karşın iktidar yolunun kendisine kapalı tutulması, Mustafa Kemal'i vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığı uğrunda çalışmaktan ayırmamıştır. Bir süre sonra ortaya çıkan gelişmeler uzun sürede kazanılacak başarı için vazgeçilemeyecek şart olan Anadolu'ya geçmek konusunda fırsat kollayan Mustafa Kemal Paşa'ya aradığı fırsatı sağlamıştır. Karadeniz bölgesindeki ayrılıkçı Rum çetelerinin Türk halkına yönelik başlatmış olduğu saldırılara yöre halkı tarafından karşılık verilmesi, bu saldırılarda istedikleri sonucu alamayan Rumlara diğer devletlerin lehte müdahil olmaları İstanbul hükümetini zorda bırakmıştır. Büyük baskılar yaşayan İstanbul hükümetinin bu bölgedeki asayişsizliği ortadan kaldırmak amacıyla 9'uncu Ordu Müfettişi unvanıyla Mustafa Kemal Paşa'yı görevlendirmesi, Anadolu'da başlatılacak olan Türk Kurtuluş Savaşı'nın ilk hareket noktası olmuştur.¹³

Mondros Mütarekesini takip eden günlerde İngilizlerin müttefikleri ile birlikte başta Boğazlar olmak üzere Türkiye'nin bazı önemli noktalarını sorunsuz bir şekilde işgal etmeleri ve bu işgaller karşısında İstanbul Hükümetinin teslimiyetçi bir tutum izlemesi kendilerini umutlandırmıştır. Çünkü dört yıl süren Dünya Savaşı'nın en büyük ve en önemli ganimeti olarak görülen Anadolu toprakları artık kolayca paylaşılacak, yaklaşık bin yıldır devam eden Anadolu'daki Türk hakimiyeti sona erecektir. Ancak çok geçmeden Türk ordu kumandanlarının işgalleri kolaylaştırmayı amaçlayan askerin terhis edilmesi işlemini yerine getirmemeleri, silahsızlandırma faaliyetlerine karşı çıkmaları ve halkı teşkilatlandırmaya başlamaları İngiliz makamlarını endişeye sevk etmiştir.

Bu aşamada İngiliz Yüksek Komiserliği henüz teşkilatlanmaya başlayan Türk mukavemetini, bütün ülkeye yayılmadan ve güçlenmeden ezmek için yeni bir yöntemi tatbik karar vermiştir. Bu yöntem, devlete ve millete önderlik edebilecek askeri ve mülki memurları etkisiz hale getirmek olarak belirlenmiştir. Bu stratejiye göre mütareke şartlarını uygulamayan ve halkı bilinçlendirmeye çalışan kumandanlar birer bahane ile tutuklanacak veya görevlerinden uzaklaştırılacaktır. Bu amaçla İstanbul İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe, 2 Ocak 1919'da hükümetine bir telgraf göndererek bu tür kişilerin yakalanması için kendisine yetki verilmesini istemiştir. Çünkü İstanbul hükümeti mütarekeyi uygulamak ve İngilizlere yardımcı olmak istemesine rağmen sözünü geçirememektedir.

Dönemin İngiliz Hükümeti, Amiral Calthorpe'un yazısına dayanarak 15 Ocak 1919'da İstanbul, Kahire ve Bağdat'taki İngiliz Başkumandanlıklarına gönderdiği şifre telgrafla mütarekeye aykırı hareket eden Türk kumandanların yakalanıp cezalandırılmalarını, bu amaçla gerekli görülecek yerlerde divanı harpler dahi kurulabileceğini, bu konuda kendilerinin yetkili kıldığını bildirmiştir. Telgrafta öncelikle tutuklanması gereken Türk komutanının isimleri ve suçları belirtilmiştir.¹⁴

İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'un şikâyetleri -özellikle 21 Nisan tarihli yazısı- silahsızlandırma tasavvurlarına ve Mustafa Kemal'in Anadolu'ya gönderilmesine yol açmıştır. İtilaf Devletleri temsilcilerinin meseleye el koyabilecekleri tehdidi, bir işgal tahrikinin ve propagandasının bu derece ilerlemesi, İstanbul Hükümetinin de dikkatlerini Samsun bölgesine yöneltirken beraberinde İstanbul'da bir başlangıç arayan Mustafa Kemal Paşa'ya görev verilmesine vesile olmuştur.¹⁵

30 Nisan 1919 tarihinde 9'uncu Ordu Müfettişliğine atanan Mustafa Kemal Paşa, Samsun ve havalisindeki asayişsizliği yerinde görüp tedbirler alma görevi ve kendisine çok geniş yetkiler tanıyan

¹¹ Selahattin TANSEL, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C.I, Ankara 1977, s.165.

¹² Rezzan ÜNALP, "Milli Mücadele Dönemi Arşiv Belgeleriyle Atatürk'ün Dokuzuncu Ordu Müfettişi Olarak Samsun'a Çıkışı", Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi, Gnkur. ATASE Bşk.İğ. Yayınları, S:11, Ankara, Şubat 2008, s. 41.

¹³ Sina AKŞİN, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, İstanbul, 2004, s.71-76.

¹⁴ Mehmet OKUR; "Mütareke Döneminde İngilizlerin Türk Ordu Kumandanlarını Etkisizleştirme Girişimleri", On İkinci Askeri Tarih Sempozyumu Bildirileri I, Gnkur. ATASE Bşk.İğ. Yayınları, Ankara, 2009, s. 465

¹⁵ Nuri Yazıcı, Milli Mücadele'de (Canik Sancağında) Pontusçu Faaliyetler, Ankara, 1989, s.57.

bir yetki belgesiyle¹⁶ 16 Mayıs'ta İstanbul'dan ayrılırken, bundan bir gün önce 15 Mayıs sabahı İzmir'in işgali başlamıştır. İşgalin uygulayıcısı olan Yunanistan, işgali planlayan müttefik devletlerin çıkarlarını korumak adına tercih edilmiştir. 15 Mayıs günü karaya çıkan Yunan 1'nci Piyade Tümeni yerli Rumların sevinç gösterileriyle karşılanmıştır. İşgal sabahı vilayet konağı önüne gelen Evzon alayının öncü birliğine ilk kurşunu sıkan ve hemen orada öldürülen Hasan Tahsin adlı Türk gazeteci ise işgale karşı halkın direniş simgesi olmuş, işgalin ilk 48 saati içinde İzmir ve banliyölerinde öldürülen Türklerin sayısı ise iki binin çok üzerinde olmuştur.¹⁷

İzmir işgale uğrarken Bandırma vapuruyla İstanbul Galata rıhtımından yola çıkan Mustafa Kemal Paşa ve heyeti Marmara'da Kız Kulesi yakınlarında İngilizler tarafından kontrole tabi tutulmuşlar; İngiliz istihbaratının pasaport servisi, İstanbul'dan Mustafa Kemal'in hareket edebilmesi için vize vermekte tereddüt etmiştir. Mütareke döneminde İstanbul'dan ayrılacak herkes için vize alma zorunluluğu getirildiğinden, Mustafa Kemal ve karargâhı için de böyle bir başvuru yapılmıştır. Pasaport servisinden Yüzbaşı J.G. Bennet Samsun'a gidecek heyetin listesine baktığında; bunların kendisinde barış yapacak bir kuruldan çok, savaş yapacak bir heyet izlenimi bıraktığını söylemiştir. Öte yandan İşgal Kuvvetleri Komutanlığına her ne kadar İstihbarat Subayı Deedes endişelerini dile getirmişse de, bu sırada padişahın ve sadrazamın güvenine layık olmuş bir heyetin karşılarında olduklarını gördüklerinden bunun bir problem teşkil etmeyeceğine karar vermişlerdir.¹⁸ İngilizler Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışından sonra yanıldıklarını anlamış olsalar da, iş işten geçmiştir.¹⁹

Mustafa Kemal Paşa üç günlük bir yolculuktan sonra 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basar basmaz görev alanı içindeki mülki ve askeri makamlara bölgelerindeki asayiş durumunu belirten bir rapor göndermelerini istemiştir. 20 Mayıs'ta Sadarete gönderdiği telgrafla da İzmir'in Yunanlar tarafından işgalinin ordu ve milletçe kabul edilemeyeceğini bildirmiştir. Mustafa Kemal böylece ulusuna güvenerek, inanarak, fakat yapacağı işleri zihninde ve vicdanında ulusal bir sır gibi saklayarak, inanç ve düşüncelerini aşama aşama gerçekleştirmek kararıyla Türk İstiklal Harbini başlatmıştır.²⁰

3. Mustafa Kemal Paşa'nın Askerlikten İstifası ve Milli Mücadeleyi Örgütlemesi

Girişim ve faaliyetlerini kişisel olmaktan çıkarıp bütün milletin birlik ve dayanışmasını sağlayacak bir kurulu gerekli gören Mustafa Kemal Paşa, tüm yerel örgütleri birleştirerek bir merkezden yönetmek amacıyla yayımladığı Amasya Genelgesinde, *"İstanbul'daki hükümetin üzerine aldığı sorumlulukların gereklerini yerine getiremediğini, milletin bağımsızlığını yine milletin azmi ve kararının kurtaracağını"* belirtmiştir.²¹

¹⁶ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S.1, Vesika:3. .

¹⁷ Engin BERBER, "Yunan İşgali" Tarih Dergisi, NTV Yayınları, S:4, İstanbul, Mayıs 2009, s.32. İzmir'e çıkan Yunan askerlerine ilk kurşunu sıkan Hasan Tahsin, Selanik'lidir ve gerçek adı Recepoğlu Osman Nevres'dir. Selanik Fevziye Mektebini bitiren Nevres'in hayatında, okulun o dönemdeki idarecisi, daha sonraları İttihat ve Terakki Cemiyetinin en etkili isimlerinden, Maliye Nazırı Cavit Bey'in önemli bir rolü oldu. Nevres, Paris Sorbonne Üniversitesi Siyasal İlimler Akademisinin ardından Teşkilat-ı Mahsusa kadrosuna katıldı. İttihat ve Terakki tarafından 1914'ün Ekim ayında Sofya'ya gönderilen Nevres'in görevi, Bulgaristan'ı Üçlü İtilaf tarafına çekebilmek için orada propaganda yapmaya gelmiş İngiliz parlamenterler Noel Edward ve Charles Roden Buxton kardeşleri öldürmektir. Osman Nevres ikisini de vurur, fakat öldüremez. Teşhis edildiği için İttihat ve Terakki yöneticileri kimliğini değiştirerek kendisini İzmir'de saklar. Hasan Tahsin İzmir'de bir şirket kurar ve gazete çıkarmaya başlar. Pasaportuna yazılan "Hasan Tahsin" takma adını ölene kadar kullanır. 15 Mayıs'ta ilk kurşunu attığında, İzmir'de Hukuk-u beşer (İnsan Hakları) gazetesini çıkarmaktadır ve 31 yaşındadır. Hasan Tahsin'den ilk kurşun, Konak Meydanında Yunan sancağını taşıyan askere isabet eder. Aynı yerde şehit edilen Tahsin, işgale karşı halkın simge ismi olur. Bkz. a.g.d., s.32.

¹⁸ Nezih UZEL, İngiliz İstihbarat Subayı Yüzbaşı Bennett Anlatıyor-Atatürk'e Nasıl Vize Verdim, İstanbul, 2008, s. 127-131.

¹⁹ Gotthard JAESCHKE, Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri, Ankara, 1971, s.131.

²⁰ Rezzan ÜNALP, a.g.m., s.50-51. Mustafa Kemal'in Anadolu'da bir direniş örgütlemekte olduğunu açıklayan ilk İngiliz belgesi, İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'un 6 Haziran 1919'da İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a gönderdiği yazıdır: Bu yazıda Calthorpe şu bilgileri vermektedir: *"Yunanların İzmir'i işgali Türkleri kızdırdığından, her an Hıristiyanlara karşı Anadolu'da bir katliam başlayabilir. Konsolosluk servisinde görevli olan ve şimdi Samsun'da bulunan Bay Hurst'tan bugün oldukça kaygılandırıcı haberler aldım. Bay Hurst'un bildirdiğine göre, Sadrazam Ferit Paşa tarafından oraya en iyi niyetle gönderilmiş bulunan Mustafa Kemal Paşa, enerjileri kırılmaya yol açması muhtemel bir direniş örgütüyor."* Calthorpe yine aynı telgrafında, *"Mustafa Kemal Paşa'nın yanı sıra bazı subayların da sessizce İstanbul'dan Anadolu'ya geçtiklerini, Yunanların da İzmir'deki Türk subaylarının ekseriyetini tutuklayamadığını, içerilere çekilen bu subayların pasif duracağını beklenemeyeceğini"* de belirtmekteydi. Bkz. Salahi R. SONYEL, "İngiliz İstihbarat Servisi Gizli Raporlarında Mustafa Kemal Atatürk 1918-1923", Uluslar arası II. Atatürk Sempozyumu I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1996, 2.236.

²¹ Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, 21/22 Haziran 1919, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayını, İstanbul, 1981, s.27.

Amasya Genelgesi'nden sonra, "ordu" ya milli direnişe destek vererek katılacak ya da İstanbul'daki hükümetin direktifleri doğrultusunda olup bitene boyun eğecektir. Mustafa Kemal Paşa, hükümetin milli çalışmalara karşı koyması halinde derhal karşı harekete girişilmesini milli amacın kaçınılmaz gereği olarak gördüğünü belirterek, Anadolu'da doğacak milli kudretten başka hiçbir ümit ve kuvvetin Türk milleti ve devletini kurtaramayacağını ilan etmiştir.²²

Mustafa Kemal Paşa'nın görevlendirilme gerekçesine aykırı hareketlerini gören ve Gizli Servis ajanları tarafından kendisinin en küçük bir hareketinden dahi haberdar edilen İngiliz yetkililer endişelenmeye başladıklarından Karadeniz'deki İngiliz Deniz Kuvvetleri Komutanı General Milne aracılığıyla Harbiye Nezaretine şikâyetlerini bildirmişler ve Mustafa Kemal'in geri çağrılmasını talep etmişlerdir (7 Haziran 1919).²³ İstanbul Hükümeti de İngilizlerin bu isteği doğrultusunda harekete geçmiş ve Mustafa Kemal'e en kısa zamanda İstanbul'a dönmesi emredilmiştir (8 Haziran 1919). Ancak Mustafa Kemal'in bu talebe itibar etmediği İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Amiral A. Calthorpe'dan İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a çekilen şifreli telgraftan anlaşılmaktadır.²⁴ İstanbul'dan azledildiğine dair telgraf yola çıktığı 8-9 Temmuz 1919 tarihinde Mustafa Kemal de Harbiye Nezaretine ve padişaha gönderdiği telgrafla sadece müfettişlik görevinden değil, aynı zamanda ordudan da istifa ettiğini bildirmiştir.²⁵

Samsun'dan Havza'ya, ardından Erzurum'a geçen Mustafa Kemal yaklaşık iki ay kaldığı Erzurum'da en az kongre kadar, belki de ondan daha çok, Kuvayımilliye hareketinin ülke düzeyinde gelişip yayılması için uğraşmıştır. Yakın çevresinden kimi arkadaşları, yöneldiği hedefin ne olduğunu başlangıçta tam olarak kavrayamamışlar ve kendiliğinden ortaya çıkan, birbirinden kopuk, denetimsiz yerel örgütlere neden bu denli önem verdiğini anlayamamışlardır. Oysa işgalle birlikte kurulup yayılan bu örgütler, düşmana karşı koyan ve halkı temsil eden silahlı bir güç, milli mücadelenin ilk direniş birimleridir. Ön hazırlığını, Ordu komutanıyken Halep ve Adana'da yapmış, o güne dek her aşamada ve her düzeyde ilgi ve ilişkisini sürdürmüştür.

Kuvayımilliyeyi, ilerde Kurtuluş Savaşını yüklenecek ulusal ordunun çekirdeği olarak görüyor, onu "milletin namusu" olarak tanımlıyordu. Erzurum'da, "başıbozuk Kuvayımilliye birliklerinin" büyük devletlerin düzenli orduları karşısında ne işe yarayacağını, olumsuz bir yaklaşımla soran bir arkadaşına; "*Kuvayımilliye, namuslu bir adamın yastığının altındaki silaha benzer. Namusunu kurtarma umudunu yitirdiği zaman, hiç olmazsa çekip kendini vurabilir*" demiştir. Bu söz, Kuvayımilliyeyi anlatan, belki de en iyi anlatan tanımlamadır.²⁶

Mustafa Kemal, Samsun'dan Sivas'a uzanan dört aylık süreçte, Havza ve Amasya'da milli direnişin askeri temelini atmış, Erzurum Kongresi'nde millet adına harekete geçmek yetkisinin verildiği Temsil Heyetinin başkanı seçilmiş²⁷ ve Sivas Kongresi'nde her türlü manda fikrini ret ederek tam bağımsızlık anlayışını ulusal bir programa dönüştürmüştür. Yetkisizliğin yol açacağı her türlü olumsuzluğa hazırlıklı olarak, ancak hiç yılmadan Türk ulusunun yazgısını değiştirecek kutsal bir mücadelenin önderi konumuna yükselmiştir.²⁸

Sivas Kongresi'nin sona erişinden on gün sonra General J.G. Harbord başkanlığında bir Amerikalı heyet "manda ve Doğu Anadolu"nun durumu konusunu görüşmek üzere Sivas'a gelmiş ve Mustafa Kemal ile görüşmüştür. Mustafa Kemal Paşa bu görüşme sırasında Harbord'un, "*Her şeye karşın başaramazsanız ne yapacaksınız*" sözlerini "*generalin garip sualı*" diye nitelmiştir. Verdiği cevap ise şöyledir: "*Bir millet varlığını ve istiklalini sağlamak için gerekli girişim ve fedakârlığı*

²² Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.39.

²³ Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı ve Kurtuluş Savaşı'nın Başlatılmasına Dair Belgeler, Belge:41, Gnkur. ATASE Bşk. İığı Yayınları, Ankara, 1999, s. 150.

²⁴ Bilal N.ŞİMŞİR; İngiliz Belgeleri İle Sakarya'dan İzmir'e (1921-1922), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1989, s.

²⁵ Mustafa TURAN, Milli Mücadelede Siyasi Çözüm Arayışları, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006, s.54-55. Mustafa Kemal'in söz konusu istifa telgrafında şu satırlar yer almaktadır: "*Mübarek vatan ve milleti parçalanmak tehlikesinden kurtarmak ve Yunan Ermeni emellerine baş eğmemek için açılan milli mücadele uğrunda milletle beraber serbest olarak çalışmaya resmi ve askeri sıfatım artık engel olmaya başladı. Bu kutsal amaç için milletle beraber sonuna kadar çalışmaya mukaddesatım namına söz vermiş olduğum cihetle çok sevdiğim askerlik mesleğine bugün veda ederek istifa ettim. Bundan sonra kutsal milli amacımız için her türlü fedakârlıkla çalışmak üzere milletin bağırında bir fert sıfatı ile bulunmakta olduğumu arz ve ilan ederim.*" Bkz. Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı ve Kurtuluş Savaşı'nın Başlatılmasına Dair Belgeler, Belge:41, s.196.

²⁶ Metin AYDOĞAN, Mustafa Kemal ve Kurtuluş Savaşı, Umay Yayınları, İzmir, Nisan 2006, s.216-217.

²⁷ Atatürk, Gnkur. ATASE Bşk.İığı Yayınları, Ankara, 1980, s.184.

²⁸ Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk (Vesikalar), s. 851.

yaptıktan sonra başarılı olur. Ya başaramazsa demek, o ulusu ölmüş saymak demektir. Öyle ise, millet yaşadıkça ve fedakâr girişimlerini sürdürdükçe başarısızlık söz konusu olamaz".²⁹

General Harbord ise görüşmenin sona ermesi üzerine Mustafa Kemal Paşa'ya veda ederken elini sıkış ve "Eğer Amerikan ordusunda muvazzaf bir subay olmasaydım, gelir sizinle birlikte mücadelenizi izlerdim."³⁰ sözleriyle Mustafa Kemal'e duyduğu hayranlığı dile getirmiştir.

Türk halkını "Milli Mücadele fikri etrafında toplamak ve mücadeleye hazırlamak" gibi ağır ve vazgeçilemez bir vazife ruhuyla 19 Mayıs'ta Samsun'a çıkan Mustafa Kemal ve arkadaşları, 11 Mayıs 1920'de padişah buyruğuyla gıyaplarında idama mahkum edilmişler ve 24 Mayıs'ta da haklarındaki idam kararı yayımlanmıştır.³¹

4. Kuvayimilliyenin Oluşumu ve Sevr Barış Antlaşmasına Uzanan Süreçte Meydana Gelen Olaylar

Türk İstiklal Harbi içinde, "Kuvayimilliyeye" dar anlamda düzenli ordunun ulaşmasından önceki direniş kuvvetlerini tanımlamak için kullanılmıştır. Geniş anlamda ise, 19 Mayıs 1919'dan başlayarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu olan 29 Ekim 1923 tarihine kadar geçen sürede işgale ve işgalci güçlere karşı yürütülen tüm çabaları kapsamaktadır. Bu nedenle milli mücadeleye katılan herkese "Kuvayimilliyeci" denmiştir. Bu olgu, yaşadığı döneme damgasını vurmuş, nihai zafere kadar geçen dönem "Kuvayimilliyeye" dönemi olmuştur.

İzmir'in işgali ve Yunan kuvvetlerinin Batı Anadolu'da hızla ilerlemesi, yurtseverleri düşünmeye ve çareler aramaya yöneltmiş, ilk resmi öneri Burdur Askerlik Şubesi Başkanı İsmail Bey'den gelmiştir. Albay İsmail Bey, Yunanlıların İzmir'i işgalinden iki gün sonra, 17 Mayıs 1919'da Aydın'da bulunan 57'nci Tümen Komutanına çektiği telgrafta şöyle demektedir: "İsviçre ve Belçika'dan daha geniş olan bölgemde 120 bin kişilik büyük bir potansiyel mevcuttur. Bunlardan sadık vatandaşların destekleyeceği gönüllü ve fedai teşkilatı kurulmalıdır. Burdur idari makamları vatandaşlardan silahlarını geriye toplamak girişiminde bulunuyor, buna engel olunmalı ve gerekirse derhal 'Askeri Hükümet' ilan edilmelidir."

15 Mayıs 1919'da başlayan Yunan işgallerinin Batı Anadolu içlerine doğru yayılması üzerine Aydın'da bulunan 57'nci Tümen Komutanı Albay Şefik AKER, işgalden sekiz gün sonra 23 Mayıs 1919'da Harbiye Nezaretine sunduğu raporda, "Anadolu'yu işgalden kurtarmak için en iyi önlemin Kuvayimilliyeye örgütü kurmak olduğunu" belirtmiştir. Ancak bu öneriler, Kuvayimilliyeye düşüncesine tamamen karşı olan Osmanlı Devletinin savaş bakanlığına yapıldığından uygulama olanağı bulamamıştır.³²

Ancak İzmir'in işgali Anadolu'daki ulusal uyanışa ivme kazandırmış, Yunanistan'ın Anadolu'ya asker çıkarması, Türkler için kabullenilmesi ya da sessiz kalınması mümkün olmayan bir girişim olmuştur. Her sonuca katlanabilecek gibi görünen yorgun ve yoksul Türk halkında, işgalden hemen sonra şaşırtıcı bir hareketlilik başlamıştır. Nerede ve nasıl gizlendiği bilinmeyen bir güç, ulusal varlığı savunma duygusu, kendiliğinden harekete geçmiş ve doğal bir dürtü gibi toplumun hemen her kesiminde, mücadeleye dönük, dinamik bir güç yaratmış, ülkenin her yerine yayılmıştır.³³ Türkler büyük harpten yenik çıkmış, bitkin düşmüştü ama herhangi bir koloni ülkesinde olmayan "binlerce

²⁹ Mustafa Kemal Atatürk, a.g.e., s.153.

³⁰ Fethi TEVETOĞLU, Mustafa Kemal Paşa - General Harbord Görüşmesi Tanık ve Tercümanı: Prof. Dr. Hulusi Y. Hüseyin (Pektaş), Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı:10, Cilt: IV, Kasım 1987.

³¹ Atatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1982, Belge: 83, 87.

³² Alev COŞKUN, Kuvayimilliyenin Doğuşu, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, Aralık 1998, s. 60-63. Yunan işgaline karşı Batı Anadolu'da silahlı milli bir hareketin başlamasını sağlayan, bu hareketi bir süre yöneten üç albaydır. Albay Bekir Sami GÜNSAV, Albay Kazım ÖZALP ve Albay Mehmet Şefik AKER: Bunların yanında Urla'da Yarıbay Kazım, Ayvalık'ta Yarıbay Ali Çetinkaya, Ödemiş'te Yüzbaşı Tahir Özerk, Nazilli'de Binbaşı Hacı Şükrü gibi subayların önemli rolleri olmuştur. Kuvayimilliyeye hareketinde, komutanların yanında mücadeleye katılan yerel yöneticiler ve yerel önderlerden Ödemiş Kaymakamı Bekir Sami Baran, Edremit Kaymakamı Köprülülü Hamdi, Kırkağaçlı Mehmet Emin, Pelit Köylü Mehmet, Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi ve Kaymakam Faik Öztrak, Hamit Şevket ve Refik Şevket İnce ve Galip Hoca adıyla yörede etkin çalışmalar yapan Celal Bayar unutulmamalıdır. Bkz. Alev COŞKUN, a.g.e., s. 63. Kuvayimilliyenin isim yapmış komutanları arasında, Osmanlı İmparatorluğunun çöküş yıllarında II. Abdülhamit'e karşı özgürlük mücadelesine girmiş Balkan ve Makedonya komitacılarından bazı temsilcilere de rastlamak mümkündür. Bkz. Bülent TANÖR, Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları (1918-1920), İstanbul, Alfa Yayınları, 1992, s.52.

³³ Metin AYDOĞAN; a.g.e., s.188-189.

yıllık bir devlet geleneği” ne sahip olmanın ve “asker bir toplum” olmanın yüksek ve hızlı örgütlenme” niteliğine sahipti.³⁴

Dönemin İngiliz Başbakanı Lloyd George, işgal için, “*biraz savaşıcağız, ama bu bize çok şeye mal olmayacak, biraz nakliye masrafı çıkacak ortaya, bu da basit bir hesap görme işidir*” diyordu. Ancak Türk orduları 1922’de Akdeniz’e eriştiğinde, İngiliz İşçi Partisi lideri Mc Donald’ın parlamentoda “*Hazineden bu kadar para harlandı. Hani Anadolu taksim edilecekti, hani Boğazlar bizim olacaktı?...Gelsin hesap versin!*” dediğinde Lloyd George, “*Yüzyıllar çok seyrek deha yetiştirir. Şu talihsizliğimize bakınız ki, o büyük dahi çağımızda Türk milleti içinden çıktı. Mustafa Kemal’in dehasına karşı elden ne gelebilirdi....*” sözlerini sarf etmiştir.³⁵

İşgalcilerin amaçları ve onlarla uzlaşma içindeki padişahın tutumu anlaşıldıkça, kitleler giderek artan bir öfke ve savaşı bir ruh içinde Ankara’ya yönelmişlerdir. Erkekler, “kurulmakta olan birliklere katılmışlar” kadınlar kimi zaman çocuklarıyla birlikte “onlara silah ve cephane taşımıştır.” Kentlerdeki varlıklı ailelerin okumuş kızları, “yaralıları bakmak” ya da “askeri elbiseler dikmek için” gönüllü olmuşlar, subaylar, doktorlar, yazarlar, mühendisler, memur ve işçiler “İngiliz hatlarını gizlice aşarak” Ankara’ya gelip “, zengin ya da yoksul herkes ülkenin kurtuluşuna katılmak istemiştir.”³⁶

Anadolu’nun hemen her tarafında vatan savunması için silah ve mühimmat temini yolunda pek çok çalışmalar yapılmıştır. Kuvayımilliyenin ikmalinde İstanbul Hükümetinde zaman zaman görev alan ve Anadolu’ya sıcak bakan bazı nazır ve komutanların da gizli katkıları olmuştur. Öte yandan İstanbul’da Anadolu’daki milli hareket hesabına faaliyet göstermek üzere gizli örgütler kurulmuş ve bu örgütler marifetiyle Anadolu’ya silah ve mühimmat kaçırılmıştır. Bu kaçırma işinde Anadolu’daki bazı mahalli, mülki ve askeri amirlerde kendi imkânlarıyla bu teşkilatlarla irtibata geçerek silah temini yoluna gitmişlerdir.³⁷ Ancak bu tür faaliyetler oldukça zor şartlarda yapılmış ve sağlanan silahlar da şüphesiz yeterli olmamıştır.

İşte böyle bir ortamda, Gelibolu’da eski Çimpe Kalesi yakınlarında bulunan Akbaş cephaneliğinde 8000 Rus tüfeği, 40 Rus mitralyöz, 20 bin sandık cephane bulunuyordu. İşte bu cephanelik silah ve mühimmat ihtiyacı gün geçtikçe artan Kuvayımilliyecilerin hedefi haline gelmişti. Nitekim Üsküp İdadisi ve İstanbul Mülkiye Mektebi mezunu, Makedonya Köprülü doğumlu Hamdi Bey birlikte hareket ettiği Kuvayımilliyecilerden Dramalı Rıza Beyle birlikte Fransız askerleri tarafından korunan cephaneliğe 26/27 Ocak 1920 gecesi başarılı bir baskın planı gerçekleştirmiş, bu baskın neticesinde ele geçirilen silahlar Biga’ya bağlı Yenice köyüne getirilmiştir. Bu baskın büyük yankı yapmış, İngilizler bu olaya büyük tepki göstermişlerdir.³⁸ Köprülülü Hamdi Bey bundan tam bir ay sonra İstanbul hükümeti ve İngilizlerce desteklenen Anzavur güçleri tarafından Çanakkale Yenice’nin İnova köyünde hunharca şehit edilmiştir.³⁹ Hamdi Bey’i şehit edenler 5000 İngiliz altınıyla ödüllendirilmişlerdir. Daha sonra asiler Yenice köyünü kuşatmış, Dramalı Rıza Bey uzun süre direnmesine rağmen yardım gelmeyince cephaneliği havaya uçurmuştur.⁴⁰

Yaşanan bu ve benzeri olaylar Kuvayımilliyecileri yıldırmamış, işgallere karşı harekete geçen yurtseverler arasında görüş birliğine ulaşabilmek için yerel ya da bölgesel kuruluşlar oluşturulmuş, yerel nitelikteki mili mücadele dernekleri Ankara’da Büyük Millet Meclisi açılmadan ve düzenli ordular kurulmadan önce kongrelerini yapmışlar ve örgütlenmelerini gerçekleştirmişlerdir. Fakat direniş fikriyle Kuvayımilliyenin mücadele formülünü ve hedeflerini belirlemek açısından Ulusal Kurtuluş Savaşının

³⁴ İlber ORTAYLI, Türkiye’nin Yakın Tarihi, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s.53.

³⁵ İsmet BOZDAĞ, Atatürk’ün Avrasya Devleti, Tekin Yayınları, İstanbul, 1999, s.74.

³⁶ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Gnkur. ATASE Yayınları, S.120, Ankara, Nisan 2007, s.10-12.

³⁷ Mesut AYDIN, Milli Mücadele Döneminde TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul’da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri, İstanbul, 1992; Serdar YURTSEVER, Milli Mücadele Dönemi İstihbarat Faaliyetleri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2008, s. 45,93.

³⁸ Ş.Can ERDEM, “Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin Kuvayımilliyeye Karşı Takip Ettiği Siyaset”, Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı:4, Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yayınları, Ankara, 2004, s.28.

³⁹ Zekeriya ÖZDEMİR, Balıkesir Bölgesinde Milli Mücadele Önderleri, Ankara, 2001, s.113, Rezzan ÜNALP, “Balkanlarda Türk Varlığı”, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yayınları, Sayı: 407, Ankara, Ocak 2011, s. 89. Fahri BELEN, Türk Kurtuluş Savaşı, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 1973, s.195-196.

⁴⁰ Ş.Can ERDEM, a.g.e., s.29. Cephaneliği havaya uçurduğu için ağır eleştirilere maruz kalan Dramalı Rıza Bey, kendisini affettirmek için Damat Ferit Paşa’ya bir suikast planlamıştı. Ancak bu planı gerçekleştirmeden yakalanmıştı. Salihli Kuvayımilliyeye Reisi Dramalı Rıza başta olmak üzere Bahriye yüzbaşılardan Halil İbrahim, Üsküdar Belediyesi Doğancılar Mevkii Memuru Mehmet Ali, Maliye kâtiplerinden Tevfik Suküti, Nemrut Mustafa Paşa Divan-ı Harbinde yargılanarak 12 Haziran 1920 tarihinde İstanbul Bayezit Meydanında idam edilmişlerdir. Bkz. a.g.e., s.29.

halk hareketinde önemli yer almışlardır.⁴¹ Diğer taraftan Anadolu topraklarının yabancı güçler tarafından işgal edilmeye başlanmasıyla dış güçlerin güdümünde olduğu anlaşılabilir işbirlikçiler de, birbiri ardına ulusal varlığa karşı dernekler kurmaya başlamışlardır. Padişah ve hükümeti ise galiplerin barış masasında iyi niyetli davranacaklarını düşünmüşlerdir. Damat Ferit Paşa, İttihat ve Terakki karşıtı ve “kendisi ve efendisi padişahın Allah’tan sonra İngiltere’ye umut bağladıklarını” söyleyecek kadar İngiliz yanlıydı.⁴²

Damat Ferit Paşa’dan sonra hükümeti kuran Ali Rıza Paşa döneminde Osmanlı Mebusan Meclisinin Mustafa Kemal’in girişimleriyle “Misakımillî” yi kabul etmesi neticesinde İstanbul 16 Mart 1920’de İngiliz ve Fransız kuvvetlerince işgal edilmiştir.

1204’te zırlı şövalyeler tarafından ne sergilenmişse, 1918’de de aynı tutum sergilenmiştir. 16 Mart 1920’de İstanbul işgal edildiğinde Şehzadebaşı Karakolundaki bütün askerler şehit edilmiş, tutuklanan milletvekillerinin bir kısmı Malta’ya sürgüne gönderilmiştir.⁴³ Mustafa Kemal Paşa İstanbul’un işgal edildiği haberini Merkez Postanesi basılana kadar aynı postanede görevli telgrafçı Manastırlı Hamdi Bey’den öğrenmiş ve derhal karşı tedbirler almayı kararlaştırmıştır. Bunun üzerine Mustafa Kemal 27 Aralık 1919’da geldiği Ankara’da bir meclisin açılması için çalışmalarını hızlandırmış ve 23 Nisan 1920’de Büyük Millet Meclisi açılmıştır.

Paris, Londra ve San Remo Konferanslarının ardından İtilaf (Anlaşma) Devletlerinin Birinci Dünya Savaşında yenilgiye uğrayan bağlaşıklara kabul ettirdikleri antlaşmaların en geç ve güç hazırlananı olan Sevr Antlaşması, 10 Ağustos 1920’de imzalanmıştır. Ne var ki ağır hükümler taşıyan antlaşma, Anadolu’daki direniş karşısında yürürlüğe konulamayacaktır. Ankara’da açılan TBMM, 17 Haziran 1920’de kabul ettiği bir yasa ile İstanbul’un işgal edildiği 16 Mart 1920’den sonra İstanbul hükümetince yapılmış ve yapılacak her türlü anlaşmayı geçersiz sayacağını belirtmiş ve Türk İstiklal Harbi Sevr’i geçersiz kılmış⁴⁴ ve Birinci Dünya Savaşı’nın mağlupları içinde galiplerin dikte ettiklerini kabul etmeyen tek devlet Türkiye olmuştur.⁴⁵

5. Kuvayimilliyeden Düzenli Orduya Geçiş

Mustafa Kemal, Sivas Kongresi’nde (Eylül 1919) tüm yerel direniş hareketlerini birleştirmeye çalışmış ve bu maksatla Harp Okulundan sıra arkadaşı olan General Ali Fuat Cebesoy’u Kuvayimilliyeye Genel Komutanlığına atamıştır. Böylece dağınık Kuvayimilliyeye güçlerini bir otorite altında toplamak istemiştir.⁴⁶ Kuvayimilliyenin Güney Anadolu’da etkin bir duruma gelmesi ise Sivas Kongresi’nden sonra olmuştur. Kongrede alınan kararlara göre güney bölgesine çeşitli rütbelerde subaylar

⁴¹ Alev ÇOŞKUN, a.g.e., s. 64-65. 2.

⁴² Gotthard JAESCHKE, Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri, Ankara, 1991, s.9. “Bundan başka, ülkenin her yanında Hıristiyan azınlıklar, özel istek ve amaçlarının elde edilmesi, devletin bir an önce çökmesi için, gizli açık çaba harcıyorlar. İstanbul Rum Patrikliğinde kurulan Mavri Mira Kurulu illerde çeteler kurup yönetmekle ve gösteri toplantıları ve propagandalarla uğraşılıyor. Yunan Kızılhaçı, Resmi Göçmenler Komisyonu, Mavri Mira Kurulunun çalışmalarını kolaylaştırmaya yardım ediyor. Mavri Mira gençleri de içine alarak her yerde tamamlanıyor. Ermeni Patriği Zaven Efendi’de Mavri Mira Kurulu ile düşünce birliği içinde çalışıyor. Ermeni hayranlığı tıpkı Rum hayranlığı gibi ilerliyor. İşbirlikçilerin girişimleri, bir bakıma yararlı oldu; yurtseverleri uyandırdı, hareket geçirdi; milli amaçlar için kurulan dernekler de hızla örgütlenmeye başladı. Bkz. Mustafa Kemal, a.g.e.

⁴³ İlber ORTAYLI, a.g.e., s. 67.

⁴⁴ Şerafettin TURAN, Türk Devrim Tarihi, Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti’ne, Bilgi Yayınevi, Nisan 1992, Ankara, s.191-192. Sadece ordu açısından incelendiğinde Sevr Antlaşması ile kurulması tasarlanan ve esas itibarıyla jandarma niteliğine haiz olan ordunun oluşumunda Osmanlı Hükümetinin hiçbir müdahalesi olmayacaktı. Bu birliklerin hangi bölgeye ne kadar yerleştirileceğine İtilaf Devletleri karar verecekti. Bütün alanlarda çalışacak subay, asker vesair görevlilerin toplam sayısı kesin olarak 50700’ü aşamayacaktı. Sayısal olarak yetersiz olan bu birliklerin herhangi bir bölgede toplanmasına da Osmanlı Hükümeti karar veremeyecekti. Osmanlı Devletinin hava kuvvetleri bulunmayacaktı. Hafif silahları elde edebilecek Osmanlı birliklerinde dağ topu kullanma hakkına sadece 15000 kişilik ihtiyat birliği sahip olacaktı. Bu birliklerin sahra topları kullanması yasaklanacaktı. Sivil jandarması niteliğindeki deniz kuvvetleri de ancak 77 milimetre çapından küçük silahlar bulundurabilecekti. Bu silah sınırlamaları ile Osmanlı ordusunun muharebe kabiliyeti tamamen ortadan kaldırılmıştı. Harbiye Nezareti ve Genelkurmay Başkanlığı şekil bakımından mevcudiyetlerini koruyor görünseler de esasında Osmanlı Devletinde askeri teşkilat tamamen İtilaf Devletlerinin kontrolüne girmiş olacaktı. Kısacası Sevr Antlaşması ile Türkiye’nin askeri kabiliyetine tamamen son verilmesi hedeflenmişti. Bkz. Ali ARSLAN, “Sevr Antlaşması’na Göre Osmanlı Ordusu”, Ordular, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Merkezi Yayınları, İstanbul, Mayıs 2008, s. 480.

⁴⁵ İlber ORTAYLI, a.g.e., s.58.

⁴⁶ BMM Gizli Oturumu, 21.08.1920 Mustafa Kemal’in yaptığı konuşma. Ali Fuat Paşa bu konuda olumlu bir sonuç alamamıştır. Bunun üzerine 23 Ekim 1919’da Albay Refet (Bele) Bey’e 23 ve 57’nci Tümen Komutanlığı verilerek bölgedeki durumu düzeltmesi istenmiştir. Refet Bey yaptığı inceleme sonunda bütün cephenin tek bir komuta altında toplanmasının şimdilik mümkün olmadığını görmüş ve bunun üzerine mevcut Kuvayimilliyeye birliklerini üç cephe üzerinde yeniden teşkilatlandırmıştır. Böylece düzenli ordu kurulması için de önemli bir adım atılmıştır. Bkz. Yavuz ERCAN, a.g.m., s.234.

gönderilmiştir. Güneydeki Kuvayimilliyeye teşkilatları içinde görev yapan subayların bir kısmı Mustafa Kemal ile görüştüğünden sonra yine bizzat Mustafa Kemal tarafından görevlendirilmişlerdir.⁴⁷

Düzenli orduların kuruluşuna kadar geçen bir buçuk yıl içinde özellikle işgal güçlerini ilerleyişini yavaşlatmak ve oyalamak gibi çok önemli bir görevi üstlenen Kuvayimilliyeye, ayrıca iç isyanların bastırılmasında çok etkin olmuştur. Bu durum, Ankara'da düzenli ordu görüşüne karşı, milis tipi örgütlenme ve vur-kaç modeli savaş stratejisinin ağırlık kazanmasına neden olmuştur. Hatta Kuvayimilliyenin zaman içerisinde saygınlığı o derece yükselmişti ki, subaylar ve millet meclisi üyeleri arasında bile orduya gerek olmadığı, milis kuvvetleriyle zaferin kazanılabileceği kanısı yaygınlaşmıştır.⁴⁸ Savaşın sürdüğü sırada mecliste Çerkez Ethem hareketi, iç isyanlar, düzenli ordunun kurulması gibi konuların konuşulduğu gizli otumlardan birinde Mustafa Kemal düzenli ordu fikrine karşı çıkan milletvekillerine dönerek Meclis kürsüsünden, "*Garp cephesine, Kuvayimilliyeye diyoruz. Halbuki hepimiz Kuvayimilliyeyiz. Bildiğiniz gibi ordu, Kuvayimilliyedir.*" sözleriyle seslenmiştir.⁴⁹

İşte böyle bir ortamda 24 Ekim 1920'de milis güçlerinin ağırlıklı olduğu bir düzenleme içinde Gediz taarruzu yapılmış, ancak Gediz'de Batı Cephesindeki milis güçleri arzu edilen sonucu alamadığından Yunan birlikleri Uşak ve Gediz istikametinde ilerlemişlerdir. Gediz yenilgisinden sonra düzenli orduya olan gereksinme tartışılmaz bir biçimde ortaya çıkmıştır. Çerkez Ethem'in Kuvayı Seyyaresinin ya da Demirci Mehmet Efe kuvvetlerinin etkin başarı sağlayamayacağı anlaşılmış, artık düzenli düşman kuvvetleri karşısında düzenli ordu kurulmasının ve Kuvayimilliyeye güçlerinin de bu düzenli orduya katılmalarının kaçınılmaz olduğu görülmüştür.

TBMM tarafından "Milis" tipi savaş stratejisini savunan Batı Cephesi Komutanı General Ali Fuat Cebesoy Moskova'ya büyükelçi, düzenli ordu modelini ısrarla savunan Genelkurmay Başkanı Albay İsmet (İNÖNÜ) ise Batı Cephesi Komutanlığına atanmıştır.⁵⁰

Düzenli Ordu mu? Kuvayimilliyeye mi? tartışmaları sürerken Ali Fuat Paşa'nın Batı Cephesi Komutanlığından alınması, 8 Kasım 1920 tarihli Bakanlar Kururu kararı ile ikiye ayrılan cephe komutanlıklarına İsmet ve Refet Beyler'in getirilmesi ile düzenli ordu uygulamasına geçilmiştir. Düzenli ordu düşüncesine en büyük tepki, Ethem Bey ve kardeşleri ile onları destekleyen Demirci Mehmet Efe'den gelmiş, uzlaşma sağlanamayınca 16 Aralık'ta gerçekleştirilen bir baskınla Demirci Mehmet Efe kuvvetleri dağıtılmış, fiilen isyan eden Ethem Bey'e karşı 27 Aralık 1920'de alınan bir kararla 29 Aralık'ta askeri harekât başlamıştır. Bir ay süren uğraş sonunda düzenli orduya alternatif olabilecek hiçbir kuvvet kalmamıştır.⁵¹

6-10 Ocak 1921'de cereyan eden Birinci İnönü Muharebesi, düzenli birliklerle yapılan ilk mücadele olmuştur. 31 Mart-1 Nisan 1921'de cereyan eden İkinci İnönü Muharebesinde Türk düzenli ordusu üstünlüğünü ikinci kez kanıtlamıştır. Ancak 10 Temmuz 1921'de başlayan karşı saldırılar sonucunda sırasıyla Afyon, Kütahya işgale uğramış; Eskişehir boşaltılmış ve Türk kuvvetlerinin daha fazla kayba uğramaması için ordunun Sakarya Nehrinin gerisine çekilmesine karar verilmiştir.⁵²

6. Ulusal Yükümlülükler Emirleri ve Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos-13 Eylül 1921)

Kütahya-Eskişehir Muharebelerinden sonra insan gücünün yarısını, silah gücünün de onda birini kaybetmiş olan Türk Ordusu, Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle kesin sonuç alınabilecek bir meydan muharebesi için tüm birliklerini 25 Temmuz 1921'den itibaren Sakarya Nehrinin doğusunda yaklaşık olarak 100 km. genişliğinde bir cephe hattında toplamıştır. Bu durum yurtta büyük bir moral

⁴⁷ Yavuz ERCAN, a.g.m., s.235.

⁴⁸ Sabahattin SELEK, Anadolu İhtilali, Cilt:1, s.119.

⁴⁹ BMM Gizli Oturum, 29 Aralık 1920, Birleşim 125, Oturum 3 ve 4, s. 275, İş Bankası Yayınları, 1985.

⁵⁰ Rauf Bey, Atatürk'ün ölümünden çok sonra O'nun Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndaki etkin rolü hakkında düşüncesini şöyle belirtmiştir: "*Mustafa Kemal Paşa mücadeleye atılmasaydı bu memleket kurtulamazdı. Anadolu'nun tehlikeye düşen yerlerinde batıda, doğuda ve güneyde başlayan ve bir yurtsever düşüncenin ürünü olan zayıf milli direniş hareketleri Mustafa Kemal Paşa tarafından birleştirilmeseydi, (düşman tarafından) her biri ayrı ayrı kolayca bastırılabilirdi.*" Bkz. Rauf Orbay'ın Tevfik Bıyıklioğlu'na söyledikleri. Bkz. Tevfik Bıyıklioğlu, Atatürk Anadolu'da, s.11.

⁵¹ Ahmet Emin Yaman, a.g.m., s. 439-440. 1920 yılı ortalarından itibaren Batı ve Güney Cephesilerindeki örgütlenmelerde yapılan değişiklikler, düzenli orduya geçiş için alınan karar ve uygulamalar yeniden gönüllü birlikler kurulmasına özellikle Kasım 1920'den itibaren izin verilmediği, ancak ihtiyaç halinde ve büyük Millet Meclisi Hükümetinin bilgi ve izni ile kolordulara bağlı kurulduğu görülmektedir.

⁵² Atatürk-Cumhuriyet-Türk Tarihi, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, No: 90, Ankara 1983, s.51-52.

çöküntüsüne yol açmış, hatta bu durum mecliste hararetli tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Meclisin 24 Temmuz 1921 tarihli gizli oturumunda Ankara'nın boşaltılması yönündeki ileri sürülen görüşler, meclisteki gergin havayı daha da artırmıştır. Başkomutanlık üzerine çeşitli eleştiriler yapılmıştır. Böylece Milli Mücadelenin kritik bir dönemine girilmiştir.⁵³

Heyecan ve üzüntü içerisindeki meclis, olaylarda sorumlu aramaya yönelmiştir. Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'ın sorumluluğu üstlenmesine karşın, tartışmaların önüne geçilememiştir. 4 Ağustos'taki görüşmelerde Mustafa Kemal'den ordunun başına geçmesi istenmiştir. Mustafa Kemal ise Başkomutanlıktan arzu edilen sonucun alınabilmesi için kendisinin geniş yetkilerle donatılması gerektiğini söylemiş ve TBMM den bu yetkilerin belirli bir süreyle verilmesini istemiştir.

TBMM Yüce Başkanlığına hitaben yaptığı konuşmada şunları söylemiştir: *“Meclisin pek sayın üyelerinin genel olarak beliren istek ve talepleri üzerine, Başkomutanlığı kabul ediyorum. Bu görevi şahsen üzerime almaktan doğacak yararları azami çabuklukla elde edebilmek, ordunun maddi ve manevi gücünü en kısa zamanda artırıp en yüksek seviyeye çıkarmak, sevk ve idaresini bir kat daha kuvvetlendirmek için, Türkiye Büyük Millet Meclisinin sahip olduğu yetkileri, fiilen kullanmak şartıyla üzerime alıyorum. Ömrüm boyunca, milli hakimiyetin en sadık kulu olduğumu millete bir defa daha gösterebilmek için, bu yetkinin üç ay gibi kısa bir süreyle sınırlandırılmasını ayrıca rica ederim.”*⁵⁴

Bunun üzerine 5 Ağustos 1921'de Başkomutanlık Yasası kabul edilmiş ve meclis kendi manevi kişiliğinde bulunan “Başkomutanlık” görevini Mustafa Kemal'e vermiştir. Bu durum, Mustafa Kemal'in yasa gücünde emir verme yetkisine sahip olması demektir.

Başkomutanlık Yasasının yürürlüğe girmesinden hemen sonra “Ulusal Yükümlülükler” (Tekalif-i Milliye) diye adlandırılan 10 ayrı emir ile ordunun ihtiyacı olan silah, mühimmat, araç gereç, yiyecek ve donatım malzemesinin tez elden sağlanmasına çalışılmıştır. Bununla birlikte Türk ordusu ile işgalci güçler arasındaki fark giderilememiştir. Ancak Ulusal Yükümlülükler emirlerinin uygulanması dünya tarihinde asker-sivil topyekûn bir mücadelenin ender görülen bir örneği olmuştur.

Bu sırada Yunan ordusu 13 Ağustos 1921'de Eskişehir'den ilerlemeye başlamış, Yunan Kralı Konstantin ordularına Ankara'ya girme emri vermiştir. Hatta İngiliz irtibat subaylarını Ankara'da vereceği ziyafete çağırmıştır.⁵⁵

Karargâhını Ankara'nın 35 km. güneybatısındaki Alagöz köyünde kuran Başkomutan Mustafa Kemal Paşa ise, 5 Ağustos 1921'de “Ordu ve Millete” başlığıyla yayımladığı bildiriye; *“Bütün kahramanca üstünlüğünü ve yüksek niteliklerini en önemli savaş alanlarında tanıdığım Ordumuzun yönetici ve yüksek kumanda kuruluşuyla fedakâr subaylarına ve kahraman erlerine ve atalarımızdan miras kalan yaradılıştan gelen seçkin özellikler ile kendini gösteren bütün milletin bireylerine sesleniyorum”* diyerek, *Türk milletinin bütün bireylerini, köyde, kentte, evinde, tarlasında bulunan herkesi, kendini silahla vuruşan savaşçı gibi görevli bilerek ve bütün varlığıyla savaşmaya çağırırdı. “Düşman ordusunu, anayurdumuzun kutsal bağrında boğarak bağımsızlığımıza kavuşacağız. Bu tek amacın sağlanması için gereken her şey yapılacaktır.”* diyordu.⁵⁶

Alagöz'e geldiği 12 Ağustos günü gecesinde işgal ordusunun (Yunan) izlemesi muhtemel hücum yönünü görmek için, çevreye hakim bir tepe olan Karadağ'a çıkan Mustafa Kemal Paşa, sigarasını yakmak için çaktığı kibritten atının ürkmesi üzerine yere düşmüş, kaburga kemiklerinden biri kırılmıştır. Doktorların kesin yatması gerektiği söylenen Başkomutan, göğsünü sargılatarak tüm acılara rağmen Sakarya meydan Muharebesini geceli gündüzlü bizzat yönetmiştir.

Anadolu yaylasının uzun ve yorucu yollarında 100 km.lik bir cephe üzerinde cereyan eden Sakarya meydan Muharebesi, dünyanın gördüğü en uzun meydan savaşıdır. Çok sayıda subayın şehit olması sebebiyle bu muharebe Türk Tarihinde “Subay Muharebesi” olarak anılmaktadır. Mustafa Kemal, Sakarya Meydan Muharebesini Nutuk'ta “dünya tarihinde örneği pek az olan, Büyük ve Kanlı Sakarya Savaşı (Sakarya Melhame-i Kübrası) diye tanımlamıştır.

22 gün 22 gece (23 Ağustos-13 Eylül 1921) devam eden Sakarya Meydan Muharebesinin 24-25 Ağustos'ta Türbe Tepe bölgesinde yapılan şiddetli ve çok kan kaybedilen çarpışmaların ardından

⁵³ Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2004, s. 289.

⁵⁴ Kazım ÖZTÜRK, Atatürk'ün TBMM Açık ve Gizli Oturumlarındaki Konuşmaları, Cilt:I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s.550-551.

⁵⁵ Şerafettin TURAN, a.g.e., s.250-251.

⁵⁶ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE) Yayınları, Ankara, 1964, s. 392-393.

Mustafa Kemal Paşa'nın 26 Ağustos 1921 tarihinde, “ *Hatt-ı müdafaa yoktur, sath-ı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı vatandaşın kaniyla sulanmadıkça terk olunamaz.*” emri karşısında Türk askerinin verdiği mücadele olağanüstüdür.

Sakarya Savaşına ön safta katılan subayların yüzde sekseni, erlerin yüzde altmışı ya şehit olmuş ya da yaralanmıştır. 42'nci Alayın bütün rütbeli subayları şehit olduğu için Alay'ın komutasını bir yedek subay üstlenmiş, 4'üncü Tümen'in hücum taburunda bir tek subay kalmıştır. Yalnız Çal Dağı çarpışmalarında 3 Alay Komutanı, 5 Tabur Komutanı, 82 subay ve 900 er şehit olmuş, çevresine hakim Karadağ Tepesini almak için, yarım tümen şehit verilmiştir. 8 Tümen Komutanı süngü savaşında şehit olmuştur ⁵⁷ 12 Eylül 1921'de Türk ordusunun yapmış olduğu taarruz sonucunda karşı tarafa büyük zayıflık verilmiş ve 13 Eylül'de Sakarya Nehrinin doğusunda hiçbir Yunan kuvveti kalmamıştır.

Kazanılan zafer neticesinde Mustafa Kemal Paşa'ya, TBMM tarafından Türk Milleti adına “Mareşallik ve Gazilik” rütbe ve unvanları verilmiştir. Mustafa Kemal aynı gün, 19 Eylül 1921'de TBMM kürsüsünden yaptığı konuşmada Sakarya Meydan Muharebesinin bütün ayrıntılarını anlattıktan sonra komutanlarına, subaylarına ve askerlerine “...*Dünyanın hiçbir ordusunda yüreği seninkinden daha temiz ve sağlam bir askere rastlanmamıştır. Her zaferin mayası sendedir. Her zaferin en büyük payı senindir.*” diyerek seslenmiş ve “*Kanaatinle, imanıyla, itaatle hiçbir korkunun yıldırmadığı demir gibi temiz kalbinle düşmanı alt eden büyük gayretin için minnet ve şükranımı söylemeyi kendime en aziz bir borç bilirim*” sözleriyle ordusuna şükranlarını bildirmiştir.⁵⁸

Sakarya'da, Anadolu Bozkırının ortasında yitirilen nice hayatlarla birlikte binlerce sahne akmıştır. Milli yükümlülüklerini gecikmeden yerine getirenler, ikmalciler, kağnı kolları, işçi taburları, gizli direnişçiler, hamallar, sandalcılar, denizciler, havacılar, makinistler, gönüllü hemşireler, doktorlar, öğretmenler, demirciler, ustalar, şoförler, demiryolcular, kadınlar, çocuklar, gazeteciler, öğrenciler, çiftçiler, kısacası bütün milletin katıldığı büyük bir mücadele yaşanmıştır.⁵⁹

İçte ve dışta önemli politik gelişmelere yol açan Sakarya Meydan Savaşı, bir savunma harbidir. Türk ordusu tarafından kazanılmıştır, ancak kesin zaferi sağlayacak taarruz için ordu yorulmuş, eksikleri çoktur. Ordunun gereksinimlerini karşılamaktan başka belki de aylar sürecektir uzun hazırlık döneminde; halkın direnme ve dayanma gücünün canlı tutulması, ulusal birliğin pekiştirilmesi gerektiğini bilen Mustafa Kemal ulusuna seslendiği 14 Eylül tarihli bildiriyle, çok yakın olan kurtuluşu sağlayana dek milletinden azami gayret ve fedakârlık göstermesini istemiş ve bunu beklediğini ifade etmiştir.

Bu süreçte ulusun tümü, halk yoklukları içinden bir ordu yaratıp onu savaşa hazırlıyordu ki; bunlar kağnıyla ya da sırtlarıyla cepheye cephane taşıyan kadınlardan dağdaki asker kaçaklarını vatan savaşçıları haline getiren teşkilatçı ve sabırlı adsız kahramanlara kadar binlerce insan; büyük sıkıntılar, sonu gelmez alın terleri ve gözyaşlarıyla beş on bin savaş artığı askerden, 200 bin kişilik silahlı muzaffer bir ordu yaratmıştır. Zafere giden çetin yolda ustalar ölümü göze alarak, “zamandan kazanmak için”, patlayıcısını boşaltmadan tornalarda “7,7 lik top mermilerini 7,5 lik mermi” haline getirmişlerdir. Demirciler, sabanlardan ve ele geçirdikleri her çeşit hurda demirden süngü yapan imalatçılar haline gelmişlerdir. Türk İstiklal Harbinin insan gücü söz konusu olduğunda yalnız erkekler değil, kadınlar da aynı derecede yurt savunmasında yer almışlardır. Onlardan cepheye taşıdığı silah ve cephane ıslanmasın diye çocuklarını feda edip çocuğunun üstündeki örtüyü çıkararak kullananlar olduğu gibi, cepheye giderken yolda donup ölenler de olmuştur.⁶⁰

7. Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi

Mustafa Kemal Paşa, Sakarya'dan sonra yaklaşık bir yıl orduyu güçlendirmek ve iç cephe dediği toplumsal birliği sağlamak için hemen tümü dış kaynaklı etnik ve dinsel kışkırtmalar, işbirlikçi İstanbul basını ve TBMM'deki siyasi muhalefete, sundukları ve Sevr'den bir farkı olmayan barış önerisiyle ulusal direnci kırmaya çalışan İtilaf Devletlerine karşı büyük uğraş vermiştir. Yok edici tüm girişim ve çabalar milli mücadeleye güç veren bir gelişmeye döndürülmüştür. 1922 yazında Büyük Taarruz'a ilişkin hazırlıklar tam bir gizlilik içinde yürütülürken, meclisteki milletvekillerinden birisi “Kuvayımilliyeye bir cinnet-i mukaddesdir” yorumunu yapınca, Mustafa Kemal, hemen yanıt vermek

⁵⁷ Metin AYDOĞAN, a.g.e., s.296-297.

⁵⁸ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, s. 413-414.

⁵⁹ Turgut ÖZAKMAN; Çılgın Türkler, Bilgi Yayınevi, Ankara, Ağustos 2005, s.487.

⁶⁰ Şevket Süreyya AYDEMİR, Tek Adam, Cilt II, Remzi Kitapevi, 26.Basım, İstanbul, Nisan 2009, s.463-466.

suretiyle konuya açıklık getirmiş ve **“Ne demek, cinnet-i mukaddesedir? Kuvayimilliyeye Hesaptır, hesap...”** demiştir. Gerçekten de Türk İstiklal Harbinin her aşamasında, O'nun akıllı sevkinin izleri görülür.⁶¹

1922 yazında artık Türk ordusu genel taarruz için hazır hale gelmiş ve Başkomutanlıkça genel saldırıya geçilme kararı verilmiştir. Akşehir'de Batı Cephesi karargâhında Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak, Cephe Komutanı İsmet İnönü ve Ordu Komutanları Nurettin ve Yakup Şevki Paşalarla yapılan toplantıda 26 Ağustos 1922 sabahı saldırıya geçilmesi kararlaştırılmıştır. Başkomutanlık ve cephe karargâhları önce Afyon'un Şuhut kasabasına ve 25 Ağustos'ta Kocatepe'nin güneyindeki çadırılı ordugâha taşınmış ve o akşam Anadolu'nun dış ülkelerle olan bütün haberleşmeleri kesilmiştir.

26 Ağustos 1922 sabahı Türk topçusunun saat 04.30'da açtığı ateşle başlayan Büyük Taarruz sırasında Mustafa Kemal bütün komutanlarına birliklerini cephe hattından yönetmelerini emretmiştir. Her bir Türk tümenine, yokuş yukarı bir hücumla ele geçirilmesi gereken sarp ve kayalık tepeler hedef gösterilmiştir. Yunan ordusunun yeni komutanı Hacı Anesti Büyük Taarruz ile başlayan muharebeleri İzmir'den telsizle idare etmeye çalışırken, Mustafa Kemal Paşa cephede ve kıtalarının başında bulunmuştur.⁶²

İlk gün Türk Ordusu için istenilen sonuç alınamamış olsa da Türk süvari kolordusunun gece Ahırdağ'ını aşarak İzmir'e giden demiryolunu ve telgraf hatlarını kesmesi muharebenin ilk başarısını kazandırmıştır. 30 Ağustos'taki Dumlupınar'da cereyan eden ve cephenin en önünde yer alan Mustafa Kemal Paşa tarafından yönetilen “Başkomutan Savaşı” sonunda Yunan Ordusu Komutanı General Trikapis karargâhıyla birlikte esir alınmış⁶³ ve 1 Eylül'de Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Türk Ordusuna, tarihi şu emrini vermiştir: *“Ordular, İlk Hedefiniz Akdeniz'dir, İleri”*. Bu ilerleme 9 Eylül'de İzmir'in kurtarılmasıyla sonuçlanacaktır.

Mustafa Kemal Paşa, ertesi gün İzmir'e geldiğinde Karşıyaka'da kendisi için hazırlanan köşke girerken merdivenlere serilmiş olan Yunan bayrağını görmüş, derhal bayrağın kaldırılmasını istemiştir. Kendisine Kral Konstantin'in bu köşke Türk bayrağına basarak girdiği hatırlatıldığında, *“Hata etmiş, ben bu hatayı tekrar etmem. Bayrak bir milletin onurudur. Ne olursa olsun yerlere serilemez ve çiğnenemez.”* demiştir. Bu sözlerle, savaşın ulusal değerlere ve insancıl duygulara saygısızlık için bir bahane olamayacağını göstermek isteyen⁶⁴ Mustafa Kemal, 26 Ağustos 1922'de başlayan taarruz ve harekâtı, *“Her safhasıyla düşünülmüş, hazırlanmış, yönetilmiş ve zaferle sonuçlandırılmış olan bu harekât, Türk Ordusunun, Türk subaylarının ve kumanda heyetinin yüksek kudret ve kahramanlığını tarihte bir daha tespit eden muazzam bir eserdir”* sözleriyle tanımlamıştır.⁶⁵

Sonuç

*“Hangi istiklal vardır ki yabancılara öğütleriyle, yabancılara planlarıyla yükselebilsin”*⁶⁶ diyen Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde yapılmış olan Türk İstiklal Harbi, dünya üzerinde kazanılmış ilk anti-empyrialist ulusal bir mücadeledir. 38 yaşındaki genç ama tecrübeli komutan işgal öncesinde gelişmeleri tahmin etmiş ve tedbir almaya başlamıştır. Bu tamamen politik örgütlenme, ordu saflarının alarma geçirilmesi, onlara moral verilmesi ve bütün milletin cephedeki ordu kadar fikren, hissen ve fiilen alakadar edilmesidir.⁶⁷

Kuvayimilliyeye hareketi salt bir halk hareketi değildir. Sivil ve asker aydınların, işgalleri protesto amacıyla yerel halk savunma örgütleri kurmaları biçiminde başlayıp, arkasından kent ve kasabalarda yaşayan bazı eşraf, toprak sahipleri, din adamları ve çeşitli halk kesimlerinden derlenen silahlı milis birlikleriyle gelişen direniş hareketinin, ordunun yüksek kumanda düzeyinde görevli Mustafa Kemal Paşa'nın önderliği ele almasından sonra Ulusal Kurtuluş Savaşı niteliğine dönüşmesidir. Savaş, Kuvayimilliyeye dağıtılarak, yeniden oluşturulan düzenli ordu ile sürdürülmüş ve kazanılmıştır.

⁶¹ Celal BAYAR, Atatürk Gibi Düşünmek, Derleyen İsmet BOZDAĞ, İstanbul, 1998, s.22.

⁶² Sabahattin SELEK; a.g.e., s. 312-313.

⁶³ Metin AYDOĞAN, a.g.e., s.310-311.

⁶⁴ Şerafettin TURAN, a.g.e., s. 269-270.

⁶⁵ Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2004, s.317.

⁶⁶ Attila İLHAN, Hangi Atatürk, Ağustos 1996, s.9.

⁶⁷ Celal ERİKAN; Komutan Atatürk, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1964, s. 34.

Topyekûn harbin ilk örneği olan Türk İstiklal Harbi, ulusal ve evrensel tarih açısından, Batı dünyası dışında bir toplumun, uluslaşma ve ulusal bağımsızlık uğruna, bir yandan kendi içinde, bir yandan sömürgeci ve emperyalist dış güçlere karşı girişmiş olduğu ilk savaştır.⁶⁸

19 Mayıs 1919 tarihinden 11 ay sonra Ankara'da direnişi yürütecek hükümet kurulmuş, TBMM Hükümeti eski devletin genç kuvvetlerinin örgütlenmesi ve yüksek direnme gücünü temsil etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bağımsız bir devlet olarak tanındığı (24 Temmuz 1923) Lozan Barış Antlaşmasından bir yıl sonra, 1924 yılı 30 Ağustos'unda Dumlupınar'a gelen ve burada duygulu bir konuşma yapan Mustafa Kemal, konuşmasının bir bölümünde şöyle seslenmiştir: *"Bir ülkeyi ele geçirmek, o ülkede yaşayanlara egemen olmak için yeterli değildir. Bir ulusun ruhu ele geçirilmedikçe, bir ulusun yaşama isteği gevşeyip kırılmadıkça, o ulusa boyunduruk vurulamaz."* Bu ifadeler sadece savaşa ait duyguların dile getirilmesi değil, aynı zamanda tarihe aktarılan kalıcı bir belgedir.⁶⁹

20'nci yüzyılın bağımsızlık savaşlarının ilk örneği olan Türk İstiklal Harbi, konuları ve durumları ne olursa olsun örgütlenme alışkanlığı ve enerjisi yüksek toplumları zor zamanda daha fazla ezmeye kalkmanın akıllı bir politika olmadığına da parlak bir örneği olmuştur.⁷⁰ 30 Ağustos 1922'de kazanılan büyük zaferin haklı gerekçeleri pek çok mazlum millete emperyalizme karşı verilecek mücadelede örnek teşkil etmiştir.

30 Ağustos, haklı olarak Türk'ün zafer bayramıdır.⁷¹ Milli mücadelenin işgalcileri parlak bir harekâtla Anadolu'dan söküp atabilmesi, Türkiye'ye Doğu Trakya'yı, tam bağımsızlığı, cumhuriyeti kazandırmıştır. Bu arada işgalcilere *"Geldikleri gibi giderler"* diyen Mustafa Kemal'in iktidarı da kesin ve tartışılmaz olmuştur. Türk Devrimi ya da Atatürk Devrimi denilen çağdaş ve milli bir toplum inşa etme hareketinin gücü doğal olarak "30 Ağustos Zaferi" olmuştur.⁷²

1881'de Selanik'te dünyaya gelen ve İstanbul'da 10 Kasım 1938 günü hayata veda eden Mustafa Kemal ATATÜRK'ün 57 yıllık yaşamına bakıldığında görülen savaş meydanlarında kazanılmış zaferler, kurduğu cumhuriyet ve gerçekleştirdiği devrimlerdir.

Kısacası bir milletin kaderini değiştiren, büyük bir düşü gerçek yapan, tarih olan yaşam öyküsüyle, her türlü feragat ve fedakârlıkla dolu milletine adanmış yaşamıyla, zarif olmakla birlikte güçlü ve kararlı üslubuyla Atatürk, evrensel tarihin enginliğinde unutulmaz bir şahsiyet olarak kalacaktır.

⁶⁸Ahmet Emin YAMAN, "Bir Ulusun Yeniden Doğuşu-Mondros'tan Lozan'a (1918-1923)", Uluslararası Askeri Tarih Dergisi, Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yayınları, Ankara, 2007, s. 194.

⁶⁹Metin AYDOĞAN, a.g.e., s.315-316.

⁷⁰İlber ORTAYLI, a.g.e., s. 50.

⁷¹Bilal N. ŞİMŞİR; Atatürk Dönemi İncelemeler, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, s.23.

⁷²Sina AKŞİN, "Mustafa Kemal Atatürk'ün İktidar Yolu, Çağdaş Düşüncenin Işığında ATATÜRK, Eczacıbaşı Yayınları, İstanbul, 1983, s.76.